

Nurullah Genç'in "Omuzlarımda Dünya" İsimli Hâtırat Eserinde Değerler Eğitimi

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Yunus Emre SAYAN¹, Mehmet Emin GÜNEL²

1 Dr., Uzman Öğretmen, Konya Selçuklu Mahmut Sami Ramazanoğlu AİHL., ysayan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1653-335X.

2 Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, gun_eli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5662-849.

Gönderilme Tarihi: 16.03.2022 Kabul Tarihi: 10.09.2022 DOI: 10.37669/milliegitim.1089170

Öz

Sosyal bir varlık olan, yaşadığı toplumun değerlerinden etkilenen, kendisi de bir değer olan insan, ortaya koyduğu edebi eserlerle bu değerlerin yaşanmasını, yayılmasını, sonraki nesillere aktarılmasını sağlar. Bu edebi eserlerden biri olan hâtıralar, eğitsel değeri kadar, değer aktarımında da önemli işleve sahiptir. Çalışmada, Türk dünyasının önemli isimlerinden, yaşadığı toplumun kültürel zenginliklerini, tarihini, güncel gerçeklerini kendine özgü yorumuyla değer merkezli gündeme getiren, kendisi de eğitimci olan Nurullah Genç'in "Omuzlarımda Dünya" isimli hâtırat eseri hem UNESCO evrensel değerleri hem de MEB'in kök değerleri çerçevesinde, değerler eğitimi bakımından ele alınmıştır. İncelenen eserde; 4'ü ortak, 18 değerden hangilerine, ne düzeyde yer verildiği nitel araştırma yöntemiyle incelenmiştir. Doküman incelemesiyle toplanan veriler; betimsel analizle değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda, tespit edilen 13082 değerden, "Sevgi" değeri birinci olurken; onu dostluk ve yardımseverlik değerleri izlemektedir. Araştırmaya konu eserin, ahlaki, millî ve evrensel kök değerlerin öğrencilere kazandırılmasında yararlı olacağı kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: din eğitimi, kültürel antropoloji, değerler eğitimi, anı, Nurullah Genç, Omuzlarımda Dünya

Values Education in Nurullah Genç's Memoirs Entitled "Omuzlarımda Dünya"

Abstract

A human who is a social being, influenced by the values of the society in which he lives, who is himself a value, ensures that these values are lived, spread and transmitted to subsequent generations through the literary works he creates. Memories, which are one of these literary works, have an important function in the transfer of value as well as their educational value. Nurullah Genç, who is one of the important figures of the Turkish World and also an educator himself brings up the cultural riches, history, current facts of the society in which he lives in, based on values with his own unique interpretation. In this study, his memoir titled "The World on My Shoulders" was discussed in terms of values education within the framework of both UNESCO universal values and the core values of the Ministry of Education. In the studied book; qualitative research method was used to analyze which of the 18 values, 4 of which were common, took place at which level. The data collected by the document review were evaluated by descriptive analysis. As a result of the examination, while the "Love" value is the first among the 13082 values determined; it is followed by the values of friendship and benevolence. It has been concluded that the book subject to the research will be useful for students to gain moral, national and universal core values.

Keywords: religious education, cultural anthropology, values education, memoir, Nurullah Genç, the world on my shoulders

Giriş

İnsan, içgüdülerinin şekillendirdiği bir yaşam sürdüren diğer canlılardan farklı olarak değer merkezli bir hayat sahibi olan tek canlıdır. Güzel ve mutlu bir yaşam sürdürmesinde önemli bir katkısı olduğunu düşündüğü bu değerleri, varlığını önemseydiği sonraki nesillere aktarmaya çalışır.

Din ve değerler eğitimi insanlık tarihi kadar eskidir. Değerlere ve değerler eğitime dair her dönem farklı materyallerin kullanıldığı bilinmektedir. Uygulamalı rol-model olma şüphesiz değer/ler eğitiminde en önemli boyuta sahiptir. Ancak değerlerin sözlü ve yazılı materyallerle, kültür ürünleriyle öğretimi de önemlidir. Özellikle yazılı kültür ürünleri arasında süreli yayımlar, araştırma eserleri, kitaplar gelmektedir.

Yazılı kültür ürünlerinin bireysel olanları, yazarıyla özdeşleşse de yazarın yaşadığı toplumdan, sosyal, kültürel, siyasi, dini, eğitsel gündeminden ayrı olması düşünüle-

mez (Gündüz, 2004, 16). Bu anlamda, söz konusu eserler, döneminin özellikle eğitsel olaylarıyla ilgili belirgin çizgiler taşıyabilmektedir. Bu noktada araştırmacılar, bu tür eserlerin araştırmaya konu yönlerini çekip çıkarabilme becerisini ve performansını gösterebilmelidir.

Yazılı kültürün en önemli ana kaynaklarından biri hâtıra/anı türü edebi eserlerdir. İnsan hatırla ve hâtıralarla yaşar. İnsanı ayakta tutan, geçmişinden aldığı güç kadar geleceğe duyduğu özlemdir. Bir şahsın hayatını hatırlı kılan ona yüklediğimiz değerlerdir. Hâtıra yazarı, toplumun hatırlı insanı, düşünen kafası olarak, toplumunda diğer insanlara göre öne çıkmış, örnek, yol gösterici olmuştur. Bu kişinin bu duruma gelinceye kadarki, geçtiği merhaleler, aştığı engeller, katlandığı sıkıntılar bulunmaktadır. Ailesinden, çevresinden ve yaşadığı toplumdaki aldıkları, gördüğü eğitim-öğretim, merakları, idealleri yeni neslin eğitsel hayatında, geleceğe dair yaşamlarında ipucu olabilecek özellikler barındırabilir (Yardım, 1986, 10).

Değerler eğitiminin öğretim programlarında yer verilmesiyle ülkemizde bu yönde araştırmaların arttığı görülmektedir. Literatürde *değerler eğitimi*, Kutadgu Bilig gibi *eser*; Kemalettin Tuğcu gibi *yazar*; roman, biyografik içerikli öyküler gibi *edebi tür*; *ders kitapları ve öğretim programları* (Kaymakcan ve Meydan, 2011) düzeyinde araştırmalara konu olmuştur.

Bu bakımdan birçok eseri olan Nurullah Genç ve eserleriyle ilgili, Nurullah Genç'in; "Şiirlerinde Dini Unsurlar" (Kotan, 2015), "Şiirlerinin Tema ve Yapı Bakımından İncelenmesi" (Balta, 2016), "Şiir Dünyası" (Oğul, 2019) ve "Şiirlerinde Tabiat" (Gurtaran, 2021) konulu yüksek lisans tezleri yapıldığı; ancak çalışmamıza konu hâtıra eseri ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türk dünyasının ve edebiyat tarihinin önemli isimlerinden Nurullah Genç'in *Omuzlarımda Dünya* adlı hâtıra eserindeki değerleri tespit etmek ve hâtıranın değerlerin eğitim-öğretiminde kaynaklık özelliğini ortaya koymaktır. Araştırma sonuçlarının, öğretim programları güncellemeleri, ders kitabı incelemeleri, Türk eğitim tarihi ve değerler eğitimiyle ilgili çalışmalara önemli katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Araştırmanın problem sorusu: "Nurullah Genç'in "Omuzlarımda Dünya" isimli eseri, UNESCO evrensel değerlerden ve MEB'in kök değerlerinden hangi değerleri kapsamaktadır?" olarak belirlenmiştir. Bu problem çerçevesinde;

a. Eserde yer verilen evrensel değerlerden hangileri, ne oranda yer almaktadır, niceliksel genel dağılım nasıldır?

b. Eserde yer verilen MEB kök değerlerden hangileri, ne oranda yer almaktadır, niceliksel genel dağılım nasıldır?

c. Eserde yer alan değerler metinlerde nasıl karşılık bulmaktadır? sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Bir Edebi Tür Olarak Hâtıra ve Eğitsel Değeri

Tarihin öznesi ve değeri olan insan ortaya koyduğu ürünlerle bu değerini daha da artırabilmektedir. İnsan, hayat sürecinde gerek şahsi hayatına dair gerekse yaşadığı dönemde duyduğu, şahidi olduğu, değerli bulunduğu olaylara dair izlenimlerini aktarmada çeşitli yollara başvurabilir. Bunlardan biri de hâtıra yazımıdır.

Arapça bir kelime olan *hâtıra* (çoğulu *hâtırât*); “insanın düşünme, hıfz etme kuvveti, fikri, zihni, akli kuvve-i hafızası, gönül, saygı, hâl; hatıra gelen fikir, hatırdaki kalmış olan” (Sami, 1999, 568); “insanın iradesi dışında zihnine gelen veya kalpte hissedilen duygu ve düşünceler” (Yavuz, 1997, 523) şeklinde tanımlanmaktadır. TDK, *hâtıra* 'yı; “anı, andaç, anmalık, yadigâr” olarak tanımlarken; *anı* yı; “Geçmişte yaşanmış çeşitli olaylardan belleğin sakladığı her türlü iz, hâtırat, yaşanmış olayların anlatıldığı yazı türü” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2021). Bu hâliyle, hâtıranın, günümüzde biraz anlam daralmasıyla kullanıldığı söylenebilir. “Dolayısıyla yaşanmış olay ve olguların hatırdaki kalan kısımlarının yazıya geçirilmesi anlamında, hâtıra ve anı kelimeleri birbirinin yerine kullanılabilir bir anlam benzerliğine sahiptirler (Gündüz, 2004, 17). Bu çalışmada da “hâtıra ve anı” kelimeleri aynı anlamda kullanılmıştır.

Yakın tarihte “Defter-i âmâl”, “ahvâl-i hususiye”, “tercüme-i hâl” vb. isimlerle de kullanılan (Öztürk, 2011, 315) *hâtıra*, bir edebi tür olarak da, zengin bir anlam içeriğine sahiptir. Bunlar arasında öne çıkan bazıları: “Bir kimsenin başından geçen ya da kendi döneminde ortaya çıkan olay ve olguları gözlemlerine, bilgilerine dayanarak anlattığı yazı türü; yaşanan olguların, olayların, insan belleğinde bıraktığı izler” (Özdemir, 1972, 398); “Kişinin kendi yaşamının belirli bir bölümünü yazması” (Olgun, 1972, 401) şeklinde sıralanabilir.

Bütün bir hayatın ve/veya bir safhanın, hafızadaki kalıntılarının sonradan çekilmiş fotoğrafı (Hanılçe, 2008, 147) olarak *hâtıra*, bir kişinin şahsi tarihi olduğu için tarihi de insanlık tarihi kadar eskidir. İslam medeniyetinde *ilmî* tarafı ağır basan bir külliyat içinde (İsen, 2014, 157) yer alan hâtıra(t), 16. yüzyıldan itibaren müstakil bir *edebî* tür olarak Batı edebiyatında tarih sahnesine çıkar. Türk edebiyatında hâtıra azlığı; “Bizim eskiler, Tanrı'ya ve zamana karşı bir iddia saydıkları ve ölümlü kişinin tevazuuna aykırı gördükleri için hâtıra yazmayı pek önemsememişlerdir. Aralarında,

yazdıkları/çizdikleri şaheserlere imza koymayı bile Allah'a karşı küstahlık sayanlar vardır" ifadeleriyle açıklanır (Kabaklı, 2002, 561).

Hâtıralar, insanın hayatında unutamadığı, hafızasında yaşattığı bir bütünün dilimleridir. Onlar zihinde yerleşen, kökleşen ve zaman zaman gündeme gelen, monoton çizginin dışındaki inişli çıkışlı an(ı)lardır. İnsan hayatının özü, özeti, kıymet ifade eden parçalarıdır. Gelecek nesillere yol aydınlığı olacak, ışık tutacak meşalelerdir. İnsanlığın tarih hafızalarıdır. Hâtırasızlık, hafıza kaybı olarak görülebilir. Kimi zaman yaşanmış hâdiselerin unutulamayan hâtıraların terennümleri, şiirlerde, şarkılarda da dinlenir. Kimi insanlar hâtıraları kendine saklar, yüreğinde taşır; kimileri de kaleme alır, yazıya aktarır, paylaşır (Yardım, 1986, 9).

Hâtıra yazarları, unutulmamak, kayıtlı tarihe not düşmek, deneyim ve tecrübelerinin istifadesini sağlamak, kapalı olayları/konuları açığa çıkarmak, sosyal, siyasi, dini, iktisadi, eğitsel olaylara, gelişmelere ışık tutmak, unutilan değerleri yeni nesillere tanıtarak unutulmasını önlemek ve değerlerin sözlü/yazılı/uygulamalı devamını sağlamak, tarih ve kamuoyu nezdinde hesaplaşmak, kendini temize çıkarmak, varsa pişmanlıklarını, itiraflarını dile getirmek, gelecek kuşaklara ders vermek (Akar ve Karakoç, 2004, 385), düşünmeyi sağlamak, çağının tanıklığını yapmak gibi bir ya da birden fazla amaçlı hâtıra kaleme alabilmektedir.

Gerçek hayatta yazarların yazılarında algı yönetimi, toplum yönlendirmesi ve yanlış bilgi verme tehlikesi gibi hâtıraların da benzer amaçlı kullanım tehlikesi yahut yaşama ve yazma arası zaman farkından kaynaklı hatırdan kalanlardan/kayda geçenlerden yanlış hatırlamalar, unutmalar söz konusu olabilir (Özen, 2017, 234). Ancak, hâtıra sahibinin henüz hayattayken paylaştığı ve içinde geçen yaşayan kahramanlarının da onayladığı hâtıralar güven testini geçmiş kabul edilebilir.

Hâtıraların eğitsel değeriyle ilgili şunlar söylenebilir:

1- Her hâtıra bir öğretmendir. İlham verir, rehberlik eder ve okuyucuyu rahatlatır, motivasyonu artırır. Rol model olma imkânı verir. Yansıtıcı düşünme gelişir (Hollander, 2001, 2).

2- Hâtıra, yazarının hayatına/tarihine, dünyasına açılan bir penceredir, ufuk turudur. Ötekini tanıtır. Empati köprüsü kurar (Woodard, 2021), merhameti öğretir (Waxler, 2010).

3- Alternatif bilgiler, bakış açıları sağlayabilirler.

4- Ders kitaplarında olaylara dair yer verilmeyen bilgi, konu, yer, zaman, kişi bilgileri hâtıralardan detaylı öğrenilebilir.

5- Hâtıra yazarının birikimine göre yazımda kullanılan kelime, kavram çeşitliliği, öğrencilerde kelime hazinelerinin gelişimine katkı sağlayabilir.

6- Eğitim tarihi açısından kıymet arz eder. Kişinin yaşadığı/yazdığı hâtıralar, dönemin (din) eğitimine dair, konu/müfredat, eğitim araç-gereçleri, metotları, mekânları vb. eğitime dair her konuda bilgi vermesi bakımından değer taşımaktadır. Kimi hâtıralarda günlükler, mektuplar, belgeler de yer almıştır. Bu, hâtıratadaki bilgilerin güvenilirliğini artırdığı gibi (eğitim) tarihi araştırmaları için belge olma değerini güçlendirir (Okay, 1997, 445).

Kimi hâtıralarda, bir dava, bir bilinç, ahlak, hikmet, değerler, yöntem olarak gelecek kuşaklara aktarılacak çok kıymetli dersler, uyarılar, ilhamlar, deneyimler, tecrübeler bulunur. Bir toplumun geleneği, hâtıralarla, geçmişle kurduğu bağıyla geçmişten aldıkları güç ve ilhamla köklü olduğu gibi; geleceği, kültür köklerinden beslendiği ölçüde zengin ve güçlüdür. İstikbal bu manada köklerdeki. Zira geleceğe bağlanan geçmiş, kurumsal akıl ve sağlıklı bir bilinç oluşturur. Bu minvalde eğitsel hayatın da gelişerek devamı, kök değerlerine bağlılığıyla mümkündür. Hâtıra sahibinin bilgisi ve bilgeliği, başkalarının onunla birlikte büyümesine yardımcı olabilir.

İfade ve üslup bakımından farklılık gösteren hâtıralar muhteva olarak da kişi, meslek, zaman, mekân, konu, olay, dönem vb. belirli bir özellik merkezli olabilmektedir. Öğretmenlik ve eğitim içeriğiyle dikkat çeken hâtıralar arasında, Hâfız Muallim Naci'nin "Medrese Hâtıraları" (1885, 2021) ve "Ömer'in Çocukluğu" (1969), Ahmet Rasim'in "Falaka" (1969), Süleyman Nuri Öz'ün, "Bu Nasıl Adam?" (İstanbul, 1970), Mahir İz'in "Yılların İzi" (1975), Şevket Süreyya Aydemir'in "Suyu Arayan Adam", Cahit Zarifoğlu'nun "Yaşamak" (2016), Üstad Ali Ulvi Kurucu'nun Hâtıraları (2021), Talip Apaydın'ın "Köy Enstitüsü Yılları" (2021) vb. sayılabilir. Ama hâtıralar sadece bunlarla sınırlı değildir; bu alanda kapsamlı bir bibliyografik çalışmaya ihtiyaç olduğu da anlaşılmaktadır.

Teknolojinin geliştiği günümüzde hâtıralar, kaleme alınmakla birlikte kasete çekerek çözümlene ve/veya video ile de kayıt altına alınarak sonradan yazıya dökülebilmektedir. *Hâtıra okuryazarlığı* geliştirilerek, hâtıra okumalarında, hâtıraları belirli esaslara göre değerlendirmek, verilen bilgilerin sahipliğini, değerini, çok yönlü teyit etme vb. dikkat edilmesi gerekenler belirlenmelidir.

Değerler Eğitimi

Değer, sözlükte, "bir şeyin kıymetini belirleyen ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, şu veya bu kıymette olanın değerinde bulunan" (Sami, 1999, 1/244); "üstün nitelik, meziyet, kıymet, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel de-

ğerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” (TDK, 2021) anlamlarında kullanılmaktadır.

Değerler hayatı anlamlandırmada, iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin noktasında bir değerlendirme ve kıymet ölçüsüdür. İnsanların rehberidir. Hayal dünyasını hakikate dönüştüren, karanlıklarda yolunu aydınlatan bir fener, karşı kıyıya geçmelerini sağlayan sağlam bir köprüdür.

Değerlerin merkezinde insan, insan hayatının merkezinde de değerler vardır. “Bilme, yapıp etme, tavır koyma, inanma, ideleştirme vb. nitelikler yanında bir değerler dünyasına ait olma da insanın varlık şartları arasında yer alır” (Mengüşoğlu, 1988, 13). Bu manada her dönem her insanın sahip olduğu bir değerler dünyasının olduğu ifade edilebilir (Cebeci, 2005, 17).

Değerler hem bir gaye hem bir araç olarak bireylerin ortak amaç birliği sağlamada kullandıkları, korudukları inanç, fikir ve uygulamaları da içerdiğinden; toplumda kabul gören değerler, kültürü de oluşturur. Toplumlar, sosyal kontrol sistemine de kaynaklık eden değerlerin yeni nesillere öğretimini önemserler. Bu yönde eğitim öğretim ortamlarında, sosyal medyada buna yönelik çalışmalar yaparlar.

Değerler eğitimi, iyi, güzel, doğru değerlendirilerek benimsenen değerlerin mevcut ve/veya yeni nesle öğretilmesini, akla ve kalbe hitap ederek içselleştirilmesini; uygulama ve irade boyutunda iyi olma yönünde tercihlere, davranışlara yansımaları sağlar, tutumların altyapısını oluştururlar. Güdüleyici ve özendiricidirler. Formel ve/veya informal düzeyde eğitim-öğretime konu olur.

Modernizmin dini hayat dışına iten anlayışından değerler de payını almıştır (Gözütok, 2021, 648). İnsanoğlu bir yandan içinde yaşadığı dünyayı değerden bağımsız bir yöntemle araştırarak, bir yandan da hayatına yön verecek kıymet hükümlerini kendisi tespitiye girişmiştir. “Modern” tanımına da uygun “değerler” adıyla geleneksel kıymet hükümlerine karşı “yenilerini üretme” sürecine girilmiş, ikame edilenlerden memnun kalınmayanların yerine yeni değer arayışlarına girişilmiştir. Bu süreçte değerlere vurgu yapılmış ama bunda değerlere verilen değer değil; değerlere ihtiyacın artması rol oynamıştır (Aslan ve Yaşar, 2007, 10).

Durkheim’in toplum varlığı için gerekli kriter gördüğü “bir idealler sisteminin oluşturulması” işlevini, değerler yerine getirir (Tolan, 1983, 232). Toplumun benimsediği ve savunduğu ancak tüm fertlerinin tam yerine getiremediği bu değerlerin toplum fertlerine kazandırılması için toplum organizasyonunu sağlayan kurumlara büyük görev düşmektedir.

UNESCO, “özen, saygı, dürüstlük, güven ve hesap verebilirlik” temel değerlerini yönetim felsefesi yaparken; beden yerine ruhi bilinci önceleyen meditasyona

dayalı etkinliklerle, küresel bir kültür kurmayı hedefleyen kadın merkezli bir STK olan Brahma Kumaris'in (BK, 2021) 1995'te, hazırladığı uluslararası bir program ile evrensel temel değerleri belirlemiştir. "*Yaşayan Değerler: Bir Eğitim Programı (YDEP)*" kapsamında, 70'den fazla ülkede kullanılan, bireyin fiziksel, entelektüel, duygusal ve ruhsal boyutları da dâhil olmak üzere bireysel ve kolektif düzeyde gelişimi için yol gösterici ilkeler ve araçlar sağlama amacıyla, öğrencilere telkin yoluyla değil; etkinlik temelli öğretimle kazandırılması hedeflenen, UNESCO'nun belirlediği 12 evrensel temel değer şöyledir: "*Alçakgönüllülük, barış, birlik, dürüstlük, hoşgörü, işbirliği, mutluluk, özgürlük, sadelik, saygı, sevgi, sorumluluk*" (Unesco, 2015).

Dünya toplumlarının paylaştığı ortak değerler yanında, her toplumun kimliğinin, kültürünün, dininin gereği kendine özgü değerler sistemi bulunmaktadır (Fichter, 2001, 143).

Değerlerin öncelikle ailede öğrenimi esas olsa da modernizmin etkisiyle çözülen ailenin yerine, değer yüklemesinde okulların öne çıktığı söylenebilir. 2010'daki 18. Millî Eğitim Şurasında değerler öğretimiyle ilgili muhtelif önerilerde bulunulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2010/53 no'lu "İlk Ders Genelgesi" ile belki sistematik anlamda ilk kez "değerler eğitimi" vurgulanmış, okulların rolüne dikkat çekilerek, belirlenen 15 değerlerin okullarda etkinliklerle öğretilmesi talimatı verilmiştir.

MEB, öğrencilerin, sahip olması gereken değerleri kazanma sürecindeki farkındalıkları arttırmak ve kazanımı sağlanan değerlerin hayatın içinde kullanımını sağlamak amacıyla 2017'de yeni bir çalışma yapmıştır (MEB, 2017, 4). Müfredatlar yenilenmiş, *değerler ve değer eğitiminin* müfredatların ana odağı haline getirildiği ifade edilmiştir. Çalışma kapsamında, yeni müfredatları ihtiva eden disiplin alanlarının her birinde, eğitim-öğretim hedefleriyle (kazanımlarla) ilişkili, öğrencilere aktarılacak millî, manevî ve evrensel 10(on) ana başlıkta değerler, bunlarla bağlantılı tutum ve davranışlar belirlenmiştir. Değer eğitiminde felsefe değişikliğine gidilmiş, ayrı müfredat yerine *eğitimin ruhu* olarak etkinliklerle uygulamalı değer kazanımı hedeflenmiştir (MEB, 2017, 7).

MEB'in öğrencilere aktarılmasını hedeflediği *kök değerler*; "adâlet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik"-tir (MEB, 2017, 8). Bu değerlerle UNESCO-evrensel değerler karşılaştırıldığında 4 değer ortak olduğu görülürken, evrensel değerlerde 8 farklı değer, MEB'de 6 kök değer farklılık arz etmektedir.

2018'de yenilenen öğretim programlarında; "kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır." ifadesiyle değerlerin, yol aydınlatan rehber özelliğine değinilerek;

“Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağı” (MEB, 2018, 6) oluşuna dikkat çekilmiştir.

MEB’in belirlediği “bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olduğu” (MEB, 2018, 6) ifade edilen “kök değerler”, birbirinden farklı derslerin öğretim programlarının hepsinde ortak olarak yer almakla birlikte, bu değerlerin öğrenme öğretme sürecinde nasıl kullanılacağına dair öğretim programlarında herhangi bir açıklama yer almamıştır. MEB, Kasım 2022’de, öğretmenler için on kök değere yönelik sınıf içi, okul içi, okul dışı, aile ile irtibatlı yapılabilecek yüz yirmi etkinliğin yer aldığı “Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı” yayımlamıştır (MEB, 2022).

Değerler öğretiminde belirlenen amaca, takip edilen yaklaşıma, muhatabın düzeyine, ihtiyaç ve imkânlarla göre göre farklı metotlar uygulanabilmektedir. Farklı metotların bir arada kullanılmasının daha etkili neticeler verdiği görülmüştür (Kaymakcan ve Meydan, 2011, 38). Özellikle kişisel yaşantıların, aile, çevre, okulun ve rol-modelliğin etkisi söylenebilir. Bunun yanında edebi eserlerin de değer farkındalığı, bilgisi, bilinci oluşturmada; değer eğitim ve öğretiminde, aktarımında rol oynadığı araştırmacılarca ifade edilmektedir.

Edebi eserler, bireyleri, yormadan, hissettirmeden, okuyucunun yüreğine zihnine akıvererek okuyucusuna yeni duygular, düşünceler, hayaller kazandırır; insan olmanın sorumluluğunu öğretir (Aydemir, 1989, 57). Bireylerin kazanması gereken değerleri örgün eğitim dışında öğretim yöntemlerinden biri de edebi eserleri vasıta kılmaktır.

Sokrates, “İnsan, insan gölgesinde yetişir” demektedir. Hâtıralar da böylesi bir sözün sahadaki karşılığı olarak, okurlarını gölgesinde yetiştiren birer model özelliğe sahiptir (Gündoğdu, 2007, 1).

Bir edebi tür olarak hâtıralar, hayata yön veren, önemli öğütlere sahip kişilerce aktarılması halinde etkin bir değer sağlayıcı olabilir. Bireyler; yazarı, eserini severken değer verdiklerine değer verir, sevmediklerine mesafeli davranır. Hâtıraların değer kaynağı özelliği hâtıra sahibinin sahip olduğu değerler ve bu değerleri aktarım gücüne, doğallığına göre farklılaşabilir. *Kâlden* çok *hâlin* aktarıldığı doğal bir değerlilik, değer sahibi yanında işlenen değerlerin de okuyucu tarafından kabulünü sağlayacaktır. Bandura’nın sosyal bilişsel teorisine kaynaklık eden davranış oluşumu sağlayan birimlerden “sosyal ikna” (Bandura, 1977, 200) adını verdiği süreç hâtıralarla gerçekleşebilir.

Nurullah Genç ve Hayatı

Nurullah Genç, 1962’de, Erzurum’un Horasan ilçesinin Pinaduz Köyü’nde dünyaya gelmiş, bu toprakların değerleriyle büyümüş, ortaya koyduğu eserleriyle, dikkat

çeken bir isimdir. İşletme profesörü olarak 2010'da emekli olan Genç, 24 şiir, 3 roman ve 1 hâtırat kitabının yanında sanat-edebiyat alanında pek çok eser ve ödül sahibi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Hâtırat eserinde, değerler verilirken, anlatım özelliklerinin çeşitliliği, söz sanatlarıyla zenginleştirilerek, somut örneklerle soyut kavramların anlaşılır hale getirilmesi, eğitim tarihimizin bilgilerini temerküz ettirmesi, kültürel antropolojiye de kaynaklı edecek köy odalarının irfan mektebi rolünü açıklaması, bunu yaparken de doğal bir üslupla ifadesi, Genç'in hâtırasını değerli hale getirmektedir. Hâtıra bir hikâye niteliğinde olduğundan, Genç, çalışmasına "Hikâyem, hayatımdır" ibaresini koyarken gerek hâtıranın ismi gerekse kitap kapağındaki fotoğrafta da değer mesajı anlamlı görünmektedir.

Yukarıda açıkladığımız gerekçelerden de anlaşılacağı üzere mevzubahis eser, yaşadığı dönem köy tarihinin yanı sıra kendi döneminin eğitim ve din eğitimi tarihini ve yaşadığı toplumun millî kültür, örf, âdetlerinin tarihi süreçteki serencamını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, değerler eğitimi-öğretimi açısından tarihi ve eğitsel öneme sahip, kıymetli bir malzeme olarak değerlendirilebilir.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden, "araştırmanın amacı doğrultusunda konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında yayınlanmış kitap, dergi vb. yazılı belgelerin analizini sağlayan" *doküman incelemesi* (Yıldırım ve Şimşek, 2016, 187) kullanılmıştır. Nitel görüşmeye de başvurulmuş metin merkezli verilere, yazar katkısı da sağlanmaya çalışılarak, araştırmanın geçerliğinin artırılması hedeflenmiştir. Çalışma, yazarla paylaşılmış, kitabında geçen ifadelerin eşleştirilen değeri kast edip kastetmediği onayı alınmıştır. Yazar çalışmanın iki yerinde, sadelik değerinde düzeltme ve katkı yapmıştır.

Araştırmanın tutarlılığını ve objektifliğini sağlamak için araştırmacılar tarafından kodlamalar ayrı ayrı yapılmış ve benzerlikler teyit edilmiş, görüş ayrılıkları belirlenmiştir. Tutarlık hesaplanmasında Miles ve Huberman'ın görüş birliği formülü (Güvenirlilik = görüş birliği/görüş birliği + görüş ayrılığı) x 100) kullanılmıştır. Sonuç itibarıyla .95 görüş birliğine varılmıştır (Miles ve Huberman, 1994, 64). Analiz edilen doküman araştırmacılar dışındaki, değerler eğitimi almış bir alan uzmanı tarafından analiz edilerek, iki analiz karşılaştırılmış, görüş ayrılıkları paylaşılmıştır. Çelişkiye düşülen durumlarda üçüncü bir alan uzmanına başvurularak, tartışmalar neticesinde ortak bir görüş birliğine varılmıştır.

Araştırmada, kategorilerin her biri için, onu en iyi temsil ettiği varsayılan açıklamalardan örnekler seçilerek bulgular bölümünde yer verilmiştir.

Veri Kaynağı

Araştırmacı veri kaynağı Nurullah Genç'in Timaş Yayınları'ndan 2021'de yayımlanan “*Omuzlarımda Dünya Hikâyem Hayatımdır*” eseridir. Beş temadan oluşan eserdeki 56 hâtıra/metin nitel veri seti olarak değerlendirmeye alınmış, değer tespiti yapılmıştır. Ayrıca, “değer”, “değerler eğitimi” ve “hâtıra” ile ilgili kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Hâtıralar subjektif eserlerdir. Hatta kurgu olan ve/veya tahrif edilmiş hâtıralar da mevcuttur. Bu nedenle doğrulukları başka kaynaklarla karşılaştırılarak ispat edilebilir ve değeri artar. Bu durum hâtıralarla çalışacakların dikkat ve titizlik göstermelerini gerekli kılar. Bu araştırmada kullanılan hâtıraların hem sahibine aidiyetinde hem içindekilerin gerçekliği noktasında herhangi bir spekülasyon söz konusu değildir. Genç'in uzun yıllardır anlattığı hâtıraları, yaşayanlarca ret edilmediği gibi onaylanmıştır. Genç'in şiirlerinde bile kurguya, ismarlamaya yer vermeyip, bunu ihanet olarak gördüğü, şiirlerini tüm benliğiyle, hissederek, sancısını çekerek, yaşayarak yazdığı bilgisi hatırlanırsa, hâtıratın kurguya yer verilmeyen, yaşanmış gerçeklikler olarak hayat hikâyesi değeri daha iyi anlaşılacaktır.

Veri Toplanması, Analizi ve Yorumlanması

Veriler, “önceden belirlenen eser üzerinden kavramlara ilişkin bulguların belirlenmiş temalar çerçevesinde elde edilmesini sağlayan” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, 188) *betimsel analiz* ile değerlendirilmiştir. Çalışmada veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen “Değerler Doküman Formu” aracılığıyla toplanmıştır. Form hazırlanırken, 12 evrensel değer ve MEB'in 10 kök değeri birleştirilerek -4'ü ortak- 18 değer esas alınmıştır.

“*Omuzlarımda Dünya*” isimli eser incelenerek cümlelerdeki örtük ve/veya doğrudan verilen değerlerin tespiti yapılmış, forma işlenmiştir. Her değere, hangi sıklıkla yer verildiği belirlenerek çıkan sonuçlar niceliksel ve niteliksel özelliklerine göre tablolastırılarak, yüzde ve frekans değerleri gösterilmiştir.

Metinlerden tespit edilen her bir değeri vurgulayan tümceler belirlenerek, alıntılar halinde çalışmada yer verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırmada incelenen eserdeki değerlerin niceliksel değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan bulgulara ait yüzdeler ve frekans değerleri tablolastırılarak verilmiştir. İlk olarak UNESCO-evrensel ve MEB-kök değerlerden ortak olan değerlere yer verilmiş, bunu sırasıyla evrensel değerler ve kök değerlere ait tablolar izlemiştir. Hâtıratıta değerlere ait örnekler verilerek yorumlanmıştır.

İncelenen eserin ihtiva ettiği beş bölüm ve her bir bölümde değerlerin yer alış frekans ve yüzdeleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1

Omuzlarımda Dünya İsimli Eserde Yer Alan UNESCO-Evrensel ve MEB Kök Ortak Değerlerin Niceliksel Dağılımı

Evrensel ve MEB Kök Ortak Değerler	Toplam						
	Toprak	Tohum	Filiz	Fidan	Ağaç	F	%
Sevgi	418	371	196	468	988	2441	19
Sorumluluk	295	191	133	318	406	1343	10
Saygı	330	120	88	261	427	1226	9
Dürüstlük	32	55	60	113	109	369	3
TOPLAM	1075	737	477	1160	1930	5379	41

Tablo 1 incelendiğinde Ortak Değerler arasında, en çok yer verilen değer; 2441 değer sayısı ile *Sevgi* değeridir.

Tablo 2

Omuzlarımda Dünya İsimli Eserde Yer Alan UNESCO-Evrensel Değerlerin Niceliksel Dağılımı

Evrensel Değerler	Toplam						
	Toprak	Tohum	Filiz	Fidan	Ağaç	F	%
İş birliği	67	44	30	104	234	479	4
Birlik	68	21	13	64	150	316	2
Mutluluk	10	29	44	54	80	217	2
Hoşgörü	34	2	8	17	42	103	1
Alçakgönüllülük	21	7	9	15	21	73	1
Sadelik	15	5	6	7	9	42	
Barış	10	3	1	2	-	16	
Özgürlük	4	3	-	2	1	10	
TOPLAM	229	114	101	265	547	1256	10

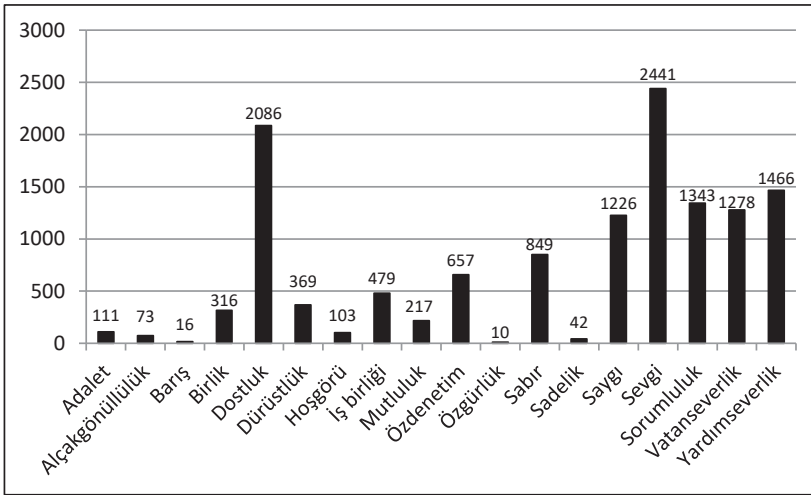
Tablo 2 incelendiğinde evrensel değerlerden, en çok yer verilen; 479 değer sayısı ile *iş birliği* değeridir. Bunu *birlik*, *mutluluk* ve *hoşgörü* değerleri izlemektedir. Bu kategoride toplamda 1256 değere yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 3*Omuzlarımda Dünya İsimli Eserde Yer Alan MEB Kök Değerlerin Niceliksel Dağılımı*

MEB Kök Değerler							Toplam
	Toprak	Tohum	Filiz	Fidan	Ağaç	F	%
Dostluk	348	157	179	488	914	2086	16
Yardıms severlik	186	184	156	378	566	1466	11
Vatanseverlik	324	109	77	359	409	1278	10
Sabır	116	104	47	296	283	849	6
Öz Denetim	120	54	51	184	247	657	5
Adalet	43	11	14	18	25	111	1
TOPLAM	1137	619	524	1723	2444	6447	49

Tablo 3 incelendiğinde MEB Kök Değerler arasında, en çok yer verilen değer; 2086 değer sayısı ile *Dostluk* değeridir. Bunu *Yardıms severlik*, *Vatanseverlik* ve *Sabır* değerleri izlemektedir. Bu kategoride toplamda 6447 değere yer verildiği tespit edilmiştir.

Kitabın bölümleri arasında en çok değer in ‘Ağaç’ bölümüne/dönemine ait olduğu tespit edilirken, bunu ‘Fidan’ ve ‘Toprak’ bölümleri izlemektedir.

Grafik 1*Nurullah Genç'in Omuzlarımda Dünya İsimli Eserinde Değer Dağılımı*

Grafik 1 incelendiğinde, araştırmaya konu eserde niceliksel toplamda 13082 değer iletisi bulunmuştur. Bu değerlerin dağılımına baktığımızda; toplamda, 2441 değer sayısı ile (%19) *sevgi* değeri, en çok yer verilen değerdir. Bu değeri, sırasıyla *Dostluk*, *Yardımseverlik*, *Sorumluluk* ve *Vatanseverlik* değerleri izlemektedir. En az geçen değerler, *Özgürlük*, *barış*, *sadelik* değerleridir. Olumsuz değerlere hiç rastlanılmamıştır.

UNESCO Evrensel ve MEB Kök Ortak Değerler: Tablo 1'e göre, eserde en çok kullanıldığı belirlenen değerler ve kullanım örnekleri şöyledir:

Dürüstlük, "Doğruluk" olarak karşılık bulurken; dürüst, "sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kimse" olarak tanımlanmaktadır(TDK, 2021). MEB belirlediği kök değerlerle ilgili tutum ve davranışlar da belirlemiştir. Tutum, bir ya da birden fazla değeri barındıran değerler kombinasyonu olarak, kişinin sahip olduğu değerlerin davranışa yansımaları ifade eder. MEB bu değerle ilişkili tutum ve davranışları; "açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma" olarak belirlemiştir (MEB, 2017, 24).

Toprak teması altında, "Ahlaklı ve Dürüst Olmak: Çocuk Ne Görürse Onu Yapar" adıyla başlık ayıran Genç, babasının koyun satma hâtırasında, 30-40 lira veren cambazlara "Hayır!" demesini, olaya şahit olan birisinin 70 lira teklifine de "Hayır!" demesi sonrası adamın şaşkınlığına verdiği cevabı aktarır: "Kardeşim o kadarı da fazla, o fiyata da vermem. Bunun hakkı 55 liradır. Bu koyun kuzulamaz, kısır, tavlı bir koyundur ama sütü ve kuzusu olmaz, o nedenle verdiğin fiyat yüksek. Bunun sadece etinden ve derisinden yararlanır. Hakkı 55 liradır" (s. 54).

Genç, anne-babanın davranışlarının çocuğa tesir ettiğini, kendisinin de bir şey alacağına "Hakkı mıdır?" diye sorduğunu, satıcının "Hakkıdır" diyorsa itiraz etmediğini, pazarlık yapmadığını itiraf eder. Ve çocuk eğitiminde büyüklerin rolünü şöyle haber verir: "Çocuk anne babasını takip eder. Onlar zannederler ki, farkında değil. Oysa fazlasıyla farkındadır ve takip eder. Ne yaparlarsa, alır onu hafızasına. Bu nedenle anne baba çocuğun rol modeli olmalı. Onların dürüstlüğü, ahlakı, alışverişteki tavırları ve tüm davranışları çocukları fazlasıyla etkiler."(s. 55). Dürüstlük ailede kazanılan bir erdem olup, ebeveynler bu noktada duyarlı olmalı, edebi eserlerle de bu erdem pekiştirilmelidir.

Saygı, "Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram; başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu" olarak tanımlanmaktadır(TDK, 2021). MEB bu değerle ilişkili tutum ve davranışları; "alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözleme" olarak belirlemiştir.

İrfan mektebi dediği Köy Odasında saygının esas olduğunu şöyle aktarır: “Köyde iletişim iklimi böyleydi. Dedem konuşurken herkes susardı. Kimse izin istemeden kelama dâhil olmazdı... Hiçbir tartışmada iki kelamın birbirine karıştığına şahit olmadım o köyde” (s. 24). “kitaplarla beraber davranış terbiyesi aldık. Saygı, birbirini dinleme, bir meseleyi ahlaki bir şekilde tartışma hususlarında bizlere güzel misaller sundular... Sözleri birbirlerinin ağzına tıkayanların, birbirlerini dinlemeyenlerin ve laf kalabalığına boğarak bastırmak isteyenlerin bu meseleyi tefekkür etmelerinde yarar mülâhaza ediyorum. Tamamen zıt düşüncelere sahip olabiliriz. Hakaret etmeden, küçük görmeden, aşağılamadan, birbirimize saygı duyarak tartışmayı beceremediğimiz sürece bu ülke mesafe alamayacaktır.”(s. 27).

Sevgi, “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelttiği duygu” olarak tanımlanmaktadır(TDK, 2021). MEB değerle ilişkili tutum ve davranışları; “aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma” olarak belirlemiştir. Sevgi insanın kendisiyle, yaratıcıyla, çevresiyle ilişkilerinde çok önemli rol oynayan, adalet, merhamet, hoşgörü, güven gibi pek çok değerlerin kaynağı bir değerdir. Yazarın en fazla değindiği değerdir. Eserde sevgiyi anlatırken, yaşama sevgisi yanında, aile, akraba, arkadaş, doğa, insan, tarih sevgisi sıklıkla vurgulanır. Sevdiklerine, üzerinde emeği olan kimselere vefâ duygusunu, kendisinin ve büyüklerinin insanlara yönelik merhametleri, fedakârlıkları öne çıkar.

Amcaoğulları Ahmet ve Mustafa'nın dört yıl boyunca hafta sonları yazarla görüşmek adına harçlıklarından keserek yol masraflarını ödemeleri karşısında “Kahvehane çalıştırıyorlar, oradan üç beş kuruş harçlık alıyorlar. Gözleri dışarıda değil, dükkânlarda değil. ‘Acaba kendimize ne alsak?’ diye bir düşünceleri yok. ‘Bizim Nurullah diye bir amcaoğlumuz var, can ciğeriz, birbirimizi çok seviyoruz. Yol parasını verelim de bizden uzak kalmasın’ diye düşünüyorlar”(s. 127) sözlerine yer vererek günümüzde zayıflayan akrabalar arası sevgi değerine dikkat çekmektedir.

Sorumluluk, “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet” olarak tanımlanmaktadır. MEB bu değerle ilişkili tutum ve davranışları; “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme” olarak belirlemiştir. En fazla değinilen dördüncü değerdir.

“Başarı bedel ister” konferansı için Azerbaycan yolculuğunda verdiği mücadelede hedefine ulaşınca, gittiği konferansta varış mücadelesi hâli, kâlini/sözünü daha değerli kılar ve bu hâli anlattığı konferansta ayakta alkışlanır. Yazarın dediği gibi “Başarı bedel ister”(s. 324).

Sorumluluk bilinciyle, paralı yatılı masrafları için babasının elden çıkardığı on koyun parasını, derslerini etkilemeyecek şekilde okul sürecinde çalışarak mezuniyet sürecine kadar biriktirir, on koyun satın alır ve köye babasına getirir. Babasının sözleri dua makamındadır: “yeter ki önce imanınız, sonra canınız sağ olsun yavrum”(s. 117). Babasının vefatı sonrası ilk tepkisinde sorumluluk duygusuna vurgu yapar: “Yıkılan dünya omuzlarıma çökmüştü bir anda. Ezildiğimi hissediyordum... Dünya doğduğum günden beri omuzlarımda idi ama o hayatta iken alıyordu omuzlarımdan onu. Şimdi yalnız başıma idim. Ve dünya ağırdı. Çok ağır!”(s. 278).

Evrensel Değerler: Tablo 2’ye göre, eserde en çok kullanıldığı belirlenen değerler ve kullanım örnekleri şöyledir:

İş birliği, “amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı, teşrik-i mesai” anlamına gelmektedir. İnsan fıtratı gereği, sosyal bir varlık olarak yaşamı boyunca işbirliğine muhtaçtır.

Babasının hayali olan evi almak amacıyla ihtiyacı olan peşinatı temin için derdini açtığı arkadaşlarıyla ilgili; “Toplantı sonunda durumu arkadaşlara anlattım ve peşinat için yardım istedim. Hepsi öyle güzel insanlardı ki. Aralarında peşinatı toplayarak bana verdiler ve “Ne zaman uygun olursan bize ödersin” dediler”(s. 263).

Özgürlük, “her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet” olarak tanımlanmaktadır.

Hâtıra sahibi Nurullah Genç’in ortaokul öğrenimi sürecinde yaz tatillerinde ailesine yardım ederken sırtında ayakkabı sandığı olan boyacı dikkatini çeker ve bu işi yapabileceğine kanaat getirerek şu ifadelere yer verir: “Ben bunu iyi yaparım demiştim kendi kendime. Özgür bir iş. Yap ve kazan paranı”(s. 88).

Mutluluk; “bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik” gibi anlamlara sahiptir.

İmam Hatip Lisesi’nde parasız yatılı sınav sonucu ulaşmayınca, babası 12 koyunu satıp, okuması için oğlunu, paralı yatılıya yazdırmıştı. Genç Nurullah, maddi zorluk çeken ailesinin geçim kaynaklarından olan koyunların kendisinden dolayı satıldığı için zor durumda kalmasına çok üzülmüyordu. Parasız yatılı idarecisinin, sınavı kazandığını, babasının kayıt için gelmesini kendisine bildirince;

“uçarak ayrıldım yanından. Ayaklarım yere değmiyordu. Düşecek gibi oluyor toparlanıyordum. O dakikalardaki mutluluğumu gerçekten tarif edemem. Koyunları babamın ahırına yeniden koyacak olmamıza mı, okulun bitişiğindeki parasız yatılıya geçerek dört yıl sürecek uzunca bir yolculuktan kurtulmama mı, yoksa sonraki yıl-

larda satacağımız koyunları artık satmayacak olmamıza mı sevineyim, bilemeyecek halde idim. Gözlerimden yaşlar süzülüyordu. Ağlıyordum...” (s. 105).

Alçak gönüllülük, “alçakgönüllü olma durumu, tevazu, mahviyet, mütevazılık” olarak açıklanırken; alçak gönüllü kimse, “kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyülenmeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır.

Babası Seyfullah Bey, oğlunun lise öğrenimi için paralı yatılıya kaydını yaptırmış; harcamalar için 10 koyununu satarak, bir koyun parasını oğluna harçlık vermiş; 9 koyun parasını yurda peşin yatırmıştır. Oğlu Nurullah’ın parasız yatılılığı kazandı bilgisi sonrası, kaldığı iki aylık ücret düşülmüş geri kalan ücreti, yedi koyun parasını iade eden veznedara, taksitini ödeyemeyen, harçlığı olmayan çocuklara vermesi için iade etmişti. Bunun üzerine geçen diyalog:

“Veznedar, “Ne büyük zenginlik ettin ne büyük ikramda bulundun Seyfullah abi” deyince, babam içe işleyen sesiyle açıklamalarda bulundu. “Buraya on koyunu satıp gelirken ardımda iki tane koyun kalmıştı, iki tane de inek. Yani ahırım sürülerle dolu da onun için veriyorum diye düşünme. Lakin ben gerçekten zengin bir insanım. Kimselere muhtaç değilim. Elimde başkalarına da verebileceğim bir şeyler var. Zengin, elindekilerden başkalarına da verebilen kişinin sıfatıdır. Bir kişi elindekilerden bir şeyleri ihtiyaç sahiplerine vermeyi beceremiyorsa fakirdir. Hadsiz miktarda malı mülkü olsa bile fark etmez. Yoksuldur. Bir şey veremiyorsa ihtiyaç sahibidir. Gözü doymamış demektir. Ama benim şu koyunlara ihtiyacım yok. Kış için evimizin ihtiyacı olan yağ ve peynir yapıldı. İlkbahara kadar gidip çalısır o koyunların yerine yenilerini alırım...”(s. 107).

Barış, “Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam; savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh” olarak tanımlanmaktadır(TDK, 2021).

Lise mezuniyeti sonrası gittiği başkent sokaklarında döneminin sağ-sol tartışmaları ile ilgili barış arzusunu şu ifadelerle dile getiriyor:

“Ömrümü bu milletin insanları birbirini helak etmesinler diye harcayacağım. Bu milletin evlatları birbirlerine böyle bir muameleyi reva göremezler. Buna hakları yok. Çünkü dışarıda bize düşman kocaman bir dünya var zaten. Biz kime düşmanız bu ülkede? Birbirimize nasıl düşman olabiliriz. Bir ömür bunu anlatmaya adayacağım kendimi.”...“Farklı düşünebiliriz, farklı inanabiliriz, farklı tercihlerimiz olabilir ama Anadolu’nun sınırları bellidir ve bize aittir. Bu ülkenin tek bir bayrağı var. Dinimiz, dilimiz, değerlerimiz, irfan mirasımız bize ait ve ortak hazinemizdir. Bir Şeyh Edebali’imiz var ki; “İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın” diyerek dünyanın bütün devletlerine insan politikası örneği veriyor. Bütün devletler buna uysa idi hangi ülkede zulüm ka-

lırdı... Yanlışlarımız olabilir, eleştireceğimiz şeyler olabilir, birbirimizle tartışabiliriz ama birbirimize asla düşman olamayız.” (s. 143).

Sadelik, “Yalın olma durumu” olarak tanımlanmaktadır. Alçakgönüllülükle bağlantılı olan bu değer, gösterişsizliği ifade eder. Kitabın kapağı, gösterişsiz, şatafatsız ama “hikâyem hayatımdır” alt isminin anlamını yansıtır biçimde düzenlenmiştir. Fotoğraftaki yaş aralığı Nurullah Genç'in hala tarlada çalışabildiğinin ve yılların birikimini sürdürebildiğinin göstergesidir.

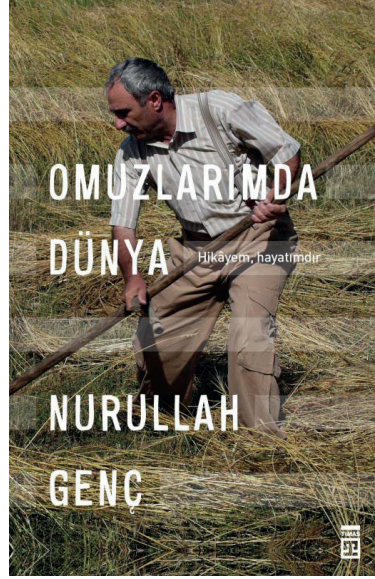
Hoşgörü, “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” olarak tanımlanmaktadır. Kişiler arası ilişkileri güçlendiren hayatı kolaylaştıran bir değerdir.

Rahmetli Rahile halasının hastanedeyken yattığı süreçte, nöbetçi Doktor Burhan Gencer, halasının durumunu, sabrını Nurullah Genç'e anlatırken, hastalara damarlarından, bilek ve ayaklarından ilaç veremediklerinde boyundan verdiklerini, bu gibi durumlarda hastaların tepkileriyle ilgili; “... biz bir hastayı boynundan deldiğimizde bize kızar, bağıırır, bazen canı çok yandıği için küfreder. Hoş karşılarız, çünkü gerçekten canı çok yanar...”(s. 237) diyerek hasta tepkilerine karşı hoş görülü olduklarını ifade etmiştir.

Birlik, “Bir arada olma durumu; bağlılık, benzerlik” olarak tanımlanmaktadır.

Pinaduz Köy Odasıyla ilgili,

“O odada okumanın ve çalışmanın önemini; bir araya gelmenin, birliktelik tesis etmenin, birlik olmanın, ekip olmanın ne anlama geldiğini öğrendik. İmecenin faydasını, yardımlaşmanın ne güzel şey olduğunu o köy odasında öğrettiler bize.”, “Kapının solunda en küçük çocukla başlayan diziliş, kapının sağından üst yaşlardan birisinin oturması ile biterdi. En yaşlılar dedemin sağında solunda sıralanırdı. Düşünün, yuvarlak bir silsile içerisinde çocuk şöyle bir bakınca sağında büyüklerinden birisini, solunda ise kendisinden bir yaş büyük bir çocuğun oturduğunu görüyor. Artık şöyle düşünmesi mümkün olmazdı: “Beni en arkaya atmışlar, ben zaten çocuğum!” Bakardı ki, sağ yanımızda bir büyüğümüz oturuyor, şöyle düşünürdük: “Hepimiz biriz, aynı

halkanın içindeyiz. Dedemiz ortada ve toplantıyı idare ediyor ama o da aynı halkanın içerisinde. Halkayı bozup yukarıda bir tahtta oturmuyor.”(s. 20).

MEB Kök Değerler: Tablo 3’e göre, eserde en çok kullanıldığı belirlenen değerler ve kullanım örnekleri şöyledir:

Adalet, “Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması; Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme” olarak tanımlanmaktadır. MEB bu değerle ilişkili tutum ve davranışları; “adil olma, eşit davranma, paylaşma” olarak belirlemiştir.

Genç, hâtrâtında doğrudan “adil” kavramını kullandığı “Akîl ve Adil bir Baba” bölüm başlığı altında “hakk”ın fitrat kaynaklı olduğunu, aleyhine bile olsa hayatta adaletin gerekliliğine şu değerlendirmelerle yer verir:

“Fitraten haksızlığa hiç dayanmam. Her şey adil olsun isterim. “Şeriatın kestiği parmak acımaz” sözü, bu yüzden fevkalade önemlidir. Yeter ki, adil olunsun, netice isterse benim idamıma hükümsün. Ama herkese aynı, eşit uygulansın. Boynumuz kıldan ince. Buna inanırım, böyle düşünürüm... Peygamberimizin veda hutbesinde “Kimseye zulmetmeyin, kendinize de zulmettirmeyin” diye bir ifadesi vardır... Haksızlığa karşı koyarsanız zulme engel olursunuz. İnsanlık haksızlığa karşı çıkmadığı için dünya zulümlerle dolu bugün... Çocuk halimizle bize bunu da öğrettiler. “Haksızlığa karşı çıkacaksınız, susmayacaksınız. Haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır” diye öğrettiler.” (s. 47).

Hak değerinin kaynağı olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in hadisine yer veren yazar, çocukluğundan itibaren yaşadığı adalet ikliminin de, bu değer sahibi olmasında etkisine işaret etmektedir.

Hâtrâtının pek çok yerinde bu değere işaret eden Genç, öğrenimi sonrası köye dönüşte koyun alacağı vakit, baba dostundan yardım ister ve ona; “İbrahim amca koyunların hakkı neyse onu ver. Ucuza alalım diye haklarını kısma!” uyarısında bulunur (s. 116); böylece yazar, pazarlık yaparak sahibinin hakkına girmemeye, kendi uygulamasıyla da dikkat ettiğini gösterir.

Dostluk, “Dost olma durumu, dostça davranış” olarak tanımlanırken, *dost*, “Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılabilir kimse, düşman karşıtı, iyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan” olarak tanımlanmaktadır. MEB bu değerle ilişkili tutum ve davranışları; “diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma” olarak belirlemiştir (MEB, 2017, 24). Eserde, ikinci en fazla değinilen değerdir.

Genç, hayatında "yıllar içinde çok yakın arkadaşları olduğunu" ifade etmekte, kimilerinin isimlerini de vererek "can dostlarımdır benim"(s. 221), "... gönül tahtımda özel yerleri olan ve boşlukları doldurulamaz dostlarımdır" demektedir. Prof. Dr. Muammer Yaylalı'ya ayrıca; "benim için hem bir ağabey hem de zor bulunan nevi şahsına münhasır bir dost olduğunu beni tanıyan pek çok insan bilir. Onunla ortak ve çok özel bir yürek iklimimiz vardır..." (s. 221) demektedir. Yaylalı ile dostluğun tek taraflı olmadığını, yine başka bir bölümde Genç belirtmektedir: "Gönül protokolümüzde birbirimize birinci sırada yer ayırdığımız kıymetli ağabeyim..." (s. 274).

Öz denetim, "Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). MEB bu değerle ilişkili tutum ve davranışları; "davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme" olarak belirlemiştir (MEB, 2017, 24).

Köy odası eğitim-öğretim uygulamaları kapsamında;

"Ve biz çocukluğumuzda asla ve asla baskı altında kalmadan hiyerarşiyi öğrendik. Otoriter bir tavır kullanılmadan terbiye edildik ve had bilmenin sırrına erdik. Nefsini bilmeyen Rabb'ini bilmez, Rabb'ini bilmeyen de haddini bilmez derlerdi. Rahmetli dedem öyle bir sistem kurmuştu ki, odada herkes yerini bilirdi."(s. 20).

Sabır, "Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç; olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme" olarak tanımlanmaktadır. MEB bu değerle ilişkili tutum ve davranışları; "azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme" olarak belirlemiştir. "Sabrın sonu selamettir", "sabreden derviş muradına ermiş" gibi ifadeler, dilimizde sabrın önemine işaret eder.

Babasının okutma isteğini bildirip son sözü oğluna/kendisine bıraktığını ifade ederek; "Oğlum, seni okutmak istiyorum ama nihai kararı sen ver. Okumak mı istersin yoksa köyde kalıp benimle saman sepeti taşımak mı?" sorusuna, köyde saman sepeti taşımak istemediği ve zihnine bunu kazıdığı için hiç düşünmeden "Baba beni okut!" dediğini söyler. Ama bunun bir bedelinin olduğunu bilir ve "başarı bedel ister" anlayışını yaşayarak öğrenmiştir adeta:

"Ona(babama) öyle cevap verdiğim için artık köyüme dönme ihtimalimin olmadığını biliyordum. Dayanacaksın diyordum kendime sürekli, dayanacaksın. Bu sa-yede dokuz yaşında sabrı öğrendim çok şükür. Sıkıntılara katlanmayı öğrendim. Özlemeyi ve beklemeyi. Öğrenmeyi ve acı çekmeyi. Acı çekerken öğrenmeyi." (s. 63).

Vatanseverlik, “yurtseverlik” olarak tanımlanırken *yurtsever*, “Yurdunu, milletini büyük bir tutku ile seven, bu uğurda her türlü özveriye katlanan (kimse)” şeklinde tanımlanmaktadır. MEB bu değerle ilişkili “tutum ve davranışları; çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme” olarak belirlemiştir (MEB, 2017, 24). Yazarın en fazla yer verdiği beş değer arasındadır.

Vatansever, Sibirya Gazisi bir dedenin torunu, halkını milletini seven bir babanın oğlu olarak Genç, yetiştiği ailesinin, toplumunun ve özellikle Köy Odası’nın yürek iklimini hâtrata boyunca hissettirir. Kendisini otele kadar götüren hemşerisi sivil polise dair kanaat belirtirken, “Baktım ki vatan ve milletsever bir adam. Allah ondan razı olsun. Beni oraya bıraktı ve gitti” demektedir. Arkadaşları için: “İyiliksever, vatan millet dostu, fedakâr ve hatır gönül bilen çok iyi insanlar”(s. 113) der. Ankara’da otelde oda arkadaşının tavsiyesi: “Sen vatanperver olacaksın, milleti ve insanları seveceksin!”(s. 142) olur.

MEB’in bu değere ilişkin belirlediği tutum ve davranışların her biri eserde güçlü bir şekilde karşılık bulurken, özellikle çalışkan olma, gerek yazar özelinde gerekse arkadaşları özelinde daha fazla öne çıkar. Ailesinin maddi elverişsizliği babasının okutma azmi karşısında yazarın sadâkati adeta onu çalışmaya iter, ortaokul yıllarından itibaren bir taraftan derslerine çalışır diğer taraftan ailesine yük olmamak yük olarak destek olmak adına, fırsat oluşturmaya çalışır; tatil süreçleri, fırında işçilik, ayakkabı boyacılığı, ödev yapma vb. alanda çalışkanlığını sürdürür. Liseyi müteakip üniversite ve sonrası yıllarında da bu özelliğini devam ettirir.

Yardımseverlik, “hayırseverlik” şeklinde tanımlanırken *hayırsever*, “Yoksullara, düşkünlere, yardıma muhtaç olanlara iyilik ve yardım etmesini seven, iyiliksever, yardımsever, hayırperver” olarak tanımlanmaktadır(TDK, 2021). MEB bu değerle ilişkili tutum ve davranışları; “cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma” olarak belirlemiştir(MEB, 2017, 24). En fazla yer verilen ilk 3 değerden biridir.

“Yardımseverlik: Bekir Ağa’nın Yolu” başlığında özel olarak konu edilirken, bu değerın ifadelendirilmesinde; toplamadan dağıtmayı, almadan vermeyi bilen, kovanlık aralarından imal ettiği balları dörde ayırarak yakın köylere, komşulara, akrabalarına pay edip, dörtte birini de evine ve bir yıl boyunca gelecek misafirlerine ayıran, yardım eli sahibi Gazi Dede Bekir Ağa’nın, hem babasının hem yazarın kendisinin kulağına küpe olan sözü, hâtrata boyunca iz bırakırcasına kazınır. On’a yakın yerde dile getiriler; “Yardıma muhtaç olanlara yardım edin. Unutmayın ki, yardım etmek üzere uzandığınız her el, kendi elinizdir.” şeklinde veciz söze dönüşür (ss. 31, 34, 107, 256, 267, 278).

Çalışmamızın bu bölümünü Genç'in iz bırakan hâtırasıyla rahmetli babaannesi Gülçehre Nine'nin sözüyle sonlandıralım: "yerin altındakiler, üstündekilerden daha fazladır. Ancak yerin üstünde olanlar, altında olanlardan çok azını bilirler. Onlar, hatırlanacak izler bırakanlardır. Allah bizlere, güzel izler bırakarak, yerin altında iken de hatırlanmayı nasip etsin"(s. 334).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Nurullah Genç'in *Omuzlarımda Dünya* isimli hâtıra eseri, ihtiva ettiği evrensel ve kök değerler ve bu değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar tespit edilerek, esere atıflar yapılarak incelenmeye çalışılmıştır.

Bir edebi tür olarak hâtıra, kendisi değerli olan insanın ortaya koyduğu değerli bir eser olması yanında, bize insanlık durumuna ilişkin, kişinin içindekini, ruhsal evrenindekini görme yetisi kazandıran geniş bir içgörü ansiklopedisi sağlamakta, eğitsel değeri kadar, okuyucularına sunduğu değerlerle, değerler öğretiminin de temel kaynakları arasında sayılabilir. İncelenen hâtıra eserde, örtük ve/veya açık olarak 13082 değer tespit edilmiştir. UNESCO'nun evrensel ve MEB'in kök değerlerinin tümünü barındıran, çok yönlü bir değer dünyası sunan eser, bu özelliğiyle eğitimin tüm taraflarına gerek kök değerlerin gerekse evrensel değerlerin kazandırılmasında kaynaklık edecektir. Yazar, yaşamını, ele aldığı değerlerin önemini ve onların güzel bir şekilde aktarılma yönteminin canlı bir şahidi olarak sunmaktadır.

Eserde, toplamda en fazla % 19 (f:2441) *Sevgi* değeri ilk sırada yer alırken bunu, "Dostluk, Yardımseverlik, Sorumluluk ve Vatanseverlik" değerleri takip etmiştir. En az geçen değerler, "Özgürlük, barış, sadelik" değerleridir.

Taşdan'ın (2019) biyografik içerikli öykülerdeki, Kumbasar'ın (2011), İzgü'nün romanlarındaki değerleri incelediği çalışmalarda da, en fazla yer verilen değer "Sevgi" değeri olduğu bu çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Hayatın hem sebebi hem sonucu olan pek çok değer kaynağı *sevgi* değerinin en fazla değer olması beklenen bir sonuçtur.

Çalışmanın bulguları, Alabay, Can, Kandemir ve Güney'in (2018) araştırmalarındaki bulgularla da benzerlik arz etmektedir. İlgili araştırmada en çok, sevgi, en az özgürlük, sadelik değerleri olduğu görülmüştür. Barış değerine az yer verilmesi, İmamoğlu ve Bayraktar'ın (2014) araştırmalarında belirttikleri, etkileyici gücü olan sosyal medyadaki olumsuz içerik ve şiddet kaynaklı haberler sebebiyle olabilir.

Edebi eserlerin karakter gelişiminde ve değerlerin aktarımında büyük rolü olmakla beraber bir edebi tür olarak hâtıraların daha büyük paya sahip olduğundan değerlerin tespiti, ele alınış şekilleri ve bu noktada dikkatleri çekmek adına okuyucu

hassasiyetleri aktif edilmeye çalışılmıştır. Değerlerin nasihat ifadeleriyle değil, bilakis hayatın akışı içinde, yaşanmış gerçeklikler olarak verilmesi, okuyucu üzerinde etkisini artıran bir tercih olarak değerlendirilmektedir. Yazarın en çok etkilendiği ve olumlu bilgiler kazandığı ortamlarda öğretimi güçlü kılan en önemli unsurun, bilgilerin bir hikâye örgüsü içinde aktarılmış olmasından kaynaklandığını görmekteyiz. Bireyler genel olarak kuru bilginin kendilerine telkin edilmesine ilgi duymazken dikkatlerini çeken bir olay örgüsü içerisinde aktarılan bilgileri içselleştirmeye daha yatkındırlar. Hâtıra kitap bu yöntemin eğitimde isabetli bir yol olduğuna yönelik birçok örnek içermektedir.

Hâtıra kitabın eğitimcilerde mevzubahis değerlere dair farkındalık oluşturacağı, onların çalışmalarına örnek olacağı, temsiliyetlerini güçlendiren bir kaynak teşkil edeceği, değerlendirilmektedir. Eğitimcilerin taşımaları gereken ahlâkî duruş, değerleri temsiliyeti eğitim sürecinin baştan sonuna kadar başarılı olmasında en az dersin kendi materyalleri kadar etkilidir. Ders müfredatı, doğrudan ahlâkî değerlerle bağlantılı olmayan herhangi bir derste bile bir eğitimcinin ahlâkî değerlerden birini ihlal etmesi, öğrencilerin hem ders öğretmenine hem de genelleme yaparak derse, ders müfredatına hatta genel eğitim sistemine karşı tepkisellik göstererek hepsinden uzaklaşmasına yol açabilir. Örneğin eğitimcinin kendisiyle aynı takımı tutan öğrencisine veya ders dışı başkaca ortak bir payda sebebiyle hak etmediği bir notu vererek adalet duygusunu zedeleyen bir davranışta bulunması, öğrencilerin o derse gösterdiği ilginin azalmasına sebep olabilecektir.

Yine farklı kültür ortamlarında bir arada yaşayan guruplara verilen eğitim sürecinde kültür ve ortamların kişilere kazandırmış olduğu farklılıkların bir zenginlik olduğunun bilincinde olan ve gurup üyelerine sevgi ve saygıyla yaklaşan bir eğitimcinin sergilediği tavır, öğrencilerin derse olan ilgisinin sağlanmasında ve sürdürülmesinde önemli bir role sahiptir. Hâtıra eserin bu noktada da eğitimcilere rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Nurullah Genç'in Hâtıraları, yaşadığı dönemin eğitsel yapısını, köydeki din eğitimi çalışmalarını ortaya koyması adına eğitim tarihimizin aydınlanmasında da önemli katkılar sağlamaktadır. Dinin hikmetli bir üslup ile muhataplara ulaştırılması ilkesinin köy odasındaki informal eğitim sürecinde sürekli göz önünde bulundurulduğunu görmekteyiz. Yine hâtıra eserde yer verildiği üzere din eğitimi yapılan ortamlarda düzeni bozucu hareketler sergileyen çocukların azarlanmayıp gönüllerinin hoş tutulması onları bu ortama daha fazla bağlamakta ve ilgilerinin sağlanmasında etkili olmaktadır. Ayrıca, köy ve şehir tarihinin geçmişteki serencamını öğrenmede de hâtırat eserlerin önemi ortaya çıkmış olmaktadır. Aksi halde, küçük taşra köy ve şehirleriyle ilgili hâtı-

ralar kaleme alınmazsa pek çok ayrıntı zamanla yok olup gidecek, bu o toplulukları geçmişinden habersiz, köksüz bir topluluk haline dönüştürecektir.

Araştırma sonucunda şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- "Omuzlarımda Dünya" isimli hâtıra, MEB, Diyanet, üniversiteler ve STK'larda değerler eğitimi noktasında temel kaynak olarak kullanılabilir. Farklı dillere çevrilerek evrensel değerler açısından da kaynak olabilir.

- Eğitimciler yanında ailelerin de hâtıra eseri okuması teşvik edilerek, aile içi değerler eğitimi çalışmalarında ailelerin eserden yararlanması sağlanabilir.

- Nurullah Genç'in ve eserlerinin din eğitimi ve değerler eğitimi açısından başlı başına incelenmesi; hâtıratının edebi açıdan da değerlendirilmesi yarar sağlayacaktır.

- Hâtırada yer verilen Pinaduz Köy Odasının müdavimlerinden hayatta olanlarla bu odanın eğitimsel işlevleri, sosyoloji, kültürel antropoloji vb. multidisipliner olarak araştırılması yararlı olacaktır. Türk Dünyasında benzer işleve sahip köy odaları incelenerek benzerlikler özgünlükler araştırılabilir. Belediyeler ve/veya Kültür Bakanlığı organizesinde "mahalle kültür evleri" kurularak günümüzde köy odalarının değer aktarım vb. işlevleri sürdürülebilir.

- Biyografik eseri, "Omuzlarımda Dünya"nın beyaz perdeye aktarılması, eserin bütün ve/veya bölümler halinde (çizgi) film vb. yeni medya araçlarıyla dijital materyallerin hazırlanmasının değerler eğitimi bağlamında materyal noktasında alanı zenginleştireceği değerlendirilmektedir.

- Hâtıraların, öğretmen, eğitim, değerler eğitimi bağlamında tasnifiyle bir bibliyografya çalışması yapılabilir.

- Gerek UNESCO-evrensel değerlerin gerek MEB-kök değerlerin İslami referanslarına, öğrenci, öğretmen, veli ve sosyal medyada nasıl karşılık bulduğuna dair çalışmalar yapılabilir.

Teşekkür

Prof. Dr. Nurullah Genç'e bizlerle hâtıralarını paylaşarak böylesi bir eseri kaleme aldığı için ve çalışmamızı okuyarak yazar katkısı sağladığı için çok teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Akar, Ş. K. ve Karakoç, İ. K. (2004). Siyasî Tarih Kaynağı Olarak Hatırat ve Gezi Notları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3, 383-422.
- Alabay, E., Can, B. H., Kandemir, A. B., Güney, K. (2018). *TÜBİTAK Tarafından Yayınlanan Meraklı Minik Çocuk Dergisinin Değerler Açısından İncelenmesi*. *Değerler Eğitimi Dergisi* 16 (35), 7-26.
- Aslan, Z. Ş., ve Yaşar, F. T. (2007). Yükselen değer kavramı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1).
- Aydemir, C. (1989). *Ömer Seyfettin ve Hikâyelerinde Eğitim Değerleri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Balta, Ş. C. (2016). *Nurullah Genç'in Şiirlerinin Tema Ve Yapı Bakımından İncelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Bandura, A. (1977). Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- BK. (2021). *Brahma_Kumaris*. https://en.wikipedia.org/wiki/Brahma_Kumaris.
- Cebeci, A. (2005). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâkî Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Fichter, J. (2001). *Sosyoloji Nedir?* (Nilgün Çelebi, Çev.). Atilla Kitabevi.
- Genç, N. (2021). *Omuzlarımda Dünya*. Timaş Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2021). Değerler Eğitimi ve Batı Değerleri Üzerine Bir Analiz. *Turkish Academic Research Review*, 6(2). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/62824/945398>
- Gurtaran, F. M. (2021). *Nurullah Genç'in Şiirlerinde Tabiat*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Gündoğdu, A. (2007). *Yüreğimdeki Resimler*. EBS yayımları. https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/yuregimdeki_resimler.pdf

- Gündüz, M. (2004). Sosyoloji Çalışmalarında Anı ve Hatırat Türü Eserlerden Yararlanma. *Millî Eğitim Dergisi*, 162, 16-22.
- Hanişçe, M. (2008). II. Meşrutiyet Dönemine Dair Hatırat Bibliyografyası Denemesi. *bilig*, 47, 147-166.
- Hollander, S. A. (2001). Taking it Personally: The Role of Memoirs in Teacher Education. *Electronic Journal for Inclusive Education*, 5(1). <https://corescholar.libraries.wright.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=ejie#:~:text=Teaching%20through%20memoirs%20and%20other,them%20make%20better%20reading%20decisions.&text=Writing%20allows%20more%20time%20for,teacher%20will%20use%20every%20day>.
- İmamoğlu, H. V. ve Bayraktar, G. (2014). *Türk ve Macar Üniversitesi Öğrencilerinin Barış Kavramına İlişkin Algılarının Karşılaştırılması*. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(1), 20-44.
- İsen, M. (2014). Tezkireler Sadece Biyografi Kaynakları Değil Aynı Zamanda Eleştiri Tarihimizin de Kaynaklarıdır. *İlmi Araştırmalar*, 10, 157-160.
- Kabaklı, A. (2002). *Türk Edebiyatı*. (C. 1). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kaymakcan, R., ve Meydan, H. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 25-55.
- Kotan, Y. (2015). Nurullah Genç'in Şiirlerinde Dini Unsurlar [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). *Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine...* Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf
- MEB. (2018). *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812019324133-AIL%20Meslek%20Dersleri%20Ogretim%20Programi%20MArapca.pdf>
- MEB. (2022). *Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı*. <https://ogmmateryal.eba.gov.tr/kitap/degerler-egitimi/index.html>

- Mengüsoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. Remzi Kitabevi.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M.(1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Source Book*. Sage, London.
- Nâci, M. (1318). *Lugat-ı Nâci*. Şirketi Sahhafıye-i Osmâniyye Matbaası.
- Oğul, E. (2019). *Nurullah Genç'in Şiir Dünyası* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Okay, M. O. (1997). Hâtırat. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 16, ss. 445-449). TDV Yayınları.
- Olgun, İ. (1972). Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı. *Türk Dili, Anı Özel Sayısı*, 25(246).
- Özdemir, E. (1972). Anı ve Anı Dilimiz Üzerine. *Türk Dili, Anı Özel Sayısı*, 25(246).
- Özen, İ. (2017). Hatıratın Hikâye ve Roman Türüyle İlişkisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 41. https://drive.google.com/file/d/1uvoDUE04EJMxDpT_V8LS0D-V3uArKvelC/view
- Öztürk, B. (2011). Tanzimat Yazarlarına Göre Hatırat Türü. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 303-317.
- Sami, Ş. (1999). *Kâmûs-i Türkî*. Çağrı Yayınları.
- TDK. (2021). *Hatıra, hatırat, anı, değer*. Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>
- Taşdan, G. (2019). *İrfan Gürkan Çelebi'nin Biyografik İçerikli Öykülerinin Eğitsel Değerler Yönünden İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Tolan, B. (1983). *Toplum Bilimlerine Giriş: Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji*. Savaş Yayınları.
- UNESCO. (2015). [Http://bk.ooo/association-with-uno/](http://bk.ooo/association-with-uno/). <http://bk.ooo/association-with-uno/>. <http://bk.ooo/association-with-uno/>
- Waxler, J. (2010). *Why I Am So Passionate About the Memoir Revolution*. <https://memorywritersnetwork.com>. <https://memorywritersnetwork.com/blog/about-me-and-memory-writers/reasons-why-i-blog/>

Woodard, G. (2021). *The Importance of Memoirs in a Rapidly Changing World*. <https://www.dudleycourtpress.com>. <https://www.dudleycourtpress.com/importance-of-memoirs-in-a-changing-world/>

Yardım, M. N. (1986). *Tanzimattan Günümüze Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları*. Kavramlar Yayınevi.

Yavuz, Y. Ş. (1997). Havâtır. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 16, s. 523). TDV Yayınları.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. bs). Seçkin Yayıncılık.